

Arbitraż branżowy w międzynarodowym obrocie gospodarczym

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Przedmowa

Arbitraż handlowy, dawniej pełniący rolę taniej i efektywnej metody pozasądowego rozstrzygnięcia sporów, współcześnie często prowadzi do kosztownych, długich i skomplikowanych postępowań, które odbywają się zgodnie z (niemalże corocznie aktualizowanymi) regulaminami instytucjonalnych sądów polubownych. Na przeciwnym biegunie tego trendu znajduje się arbitraż branżowy – jedna z najstarszych do dziś funkcjonujących pozasądowych metod rozwiązywania sporów. Orzekające w nim branżowe sądy polubowne rozstrzygają spory w sposób efektywny, niesformalizowany, zgodnie z ugruntowanymi przez lata zasadami obowiązującymi w danej branży, często z zastosowaniem rozwiązań niespotykanych powszechnie w arbitrażu, np. przy braku udziału profesjonalnych pełnomocników w postępowaniu.

Warto podkreślić, że arbitraż handlowy – w postaci w jakiej dominuje on dziś w handlu międzynarodowym – wywodzi się właśnie z arbitrażu branżowego. Arbitraż branżowy miał wszakże swój początek w średniowiecznych gildiach kupieckich, które pełniły rolę pierwszych instytucjonalnych sądów polubownych i rozstrzygały wyłącznie spory powstałe w określonej branży. Pod koniec istnienia Republiki Rzymskiej arbitraż stał się tam preferowanym mechanizmem rozwiązywania sporów pomiędzy kupcami¹. Wynikało to w znacznej mierze z tego, że do początku XV w., kiedy to sądy powszechne zaczęły posiadać jurysdykcję nad umowami zawartymi za granicą, spory kupców dotyczące transakcji w handlu zagranicznym nie mogły być rozstrzygane przez sądy prawa powszechnego². Niemniej jednak, w późniejszym okresie, gdy na świecie pojawiła się możliwość rozstrzygnięcia takich sporów przed sądami powszechnymi, kupcy nie chcieli z niej korzystać, bowiem: 1) stosowanie zasad prawa kupieckiego przez sąd powszechny było wyjątkowo powolnym procesem; oraz 2) sędziowie nie znali zasad i zwyczajów panujących w danej branży – co prowadziło do wydawania złej jakości wyroków. Przykładowo w średniowiecznej Anglii, jak wskazuje *L. Macassey*, „w przypadku roszczenia wynikającego z transakcji handlowej, które mogło być dochodzone jedynie przed sądami powszechnymi, kupcy często woleli odpisać dług jako wierzytelność nieściągalną niż ponosić koszty, a w szczególności poświęcać czas niezbędny do jego dochodzenia”³.

Wyżej wspomniane czynniki decydujące o preferowanej metodzie rozstrzygnięcia sporów przez przedsiębiorców zachowały swą aktualność współcześnie. Sędziowie są-

¹ *D. Rantsane*, *The Origin of Arbitration Law in South Africa*, *Potchefstroom Electronic Law Journal* 2020, Nr 6(23), s. 5.

² *L. Macassey*, *International commercial arbitration its origin, development and importance*, *American Bar Association Journal* 1938, Nr 7(24), s. 519.

³ *Ibidem*, tłum. wł.

dów powszechnych oraz arbitrzy orzekający w sądach arbitrażowych o charakterze ogólnym co do zasady nie posiadają dużej wiedzy nt. specyficznych zwyczajów i praktyk przyjętych w danej, wąskiej gałęzi gospodarki. Tym samym, wyżej wspomniane instytucje, pełniąc swoje funkcje, mają niekiedy problem z prawidłowym uwzględnieniem specyficznych okoliczności dotyczących określonego rodzaju działalności gospodarczej czy branży. Wobec tego przedsiębiorcy, którzy poszukują możliwości efektywnego rozwiązania sporu przez organ zaznajomiony ze specyfiką handlową danej branży, wciąż często decydują się poddać swe spory pod rozstrzygnięcie branżowych sądów arbitrażowych. Sądy te, specjalizują się bowiem w rozstrzyganiu tego typu sporów przy wykorzystaniu wiedzy eksperckiej orzekających w nich arbitrow. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że najstarsze z dotychczas działających na świecie sądów polubownych to właśnie branżowe sądy polubowne. Przykładowo, najstarszym z wciąż istniejących sądów polubownych w Polsce jest funkcjonujący od 1938 r. Sąd Polubowny przy Izbie Bawełny w Gdyni.

Co istotne, branżowe sądy polubowne pełnią nie tylko funkcję rozstrzygania sporów, lecz również biorą bezpośrednio udział w tworzeniu tzw. nowego *lex mercatoria* – ogółu zwyczajów występujących w handlu międzynarodowym, obejmującym także wzorce kontraktów i inne dokumenty opracowywane przez niepaństwowe międzynarodowe organizacje kupieckie⁴. Dzieje się tak na skutek tego, że organizacje macierzyste wprowadzają zmiany do tworzonych przez nie kontraktów, w oparciu o: 1) orzeczenia działających przy nich branżowych sądów polubownych zapadłe na gruncie tych kontraktów; lub 2) interpretacje postanowień tych kontraktów wydane przez wyżej wspomniane sądy polubowne – często są one uznawane za integralną część danej umowy, dopóki nie zostanie ona odpowiednio zmieniona i wydana w zaktualizowanej wersji. W konsekwencji, rozstrzygnięcia branżowych sądów polubownych często są wiążące nie tylko dla stron postępowania, ale pośrednio rodzą skutki również dla innych podmiotów, które korzystają z wyżej wspomnianych kontraktów. Ponadto, niewykonanie wydanych przez branżowe sądy arbitrażowe orzeczeń często wiąże się dla stron ze znacznie surowszymi konsekwencjami niż niewykonanie orzeczeń sądów arbitrażowych o charakterze ogólnym bądź orzeczeń sądów powszechnych. Już w 1954 r. S. Buczkowski pisał, że: „w pewnych dziedzinach handlu (...) nie podobna uchylić się od wykonania orzeczenia arbitrażowego, gdyż niepisane sankcje gospodarcze grożą śmiałości wyeliminowaniem go ze stosunków handlowych w ogóle”⁵. Zdanie to niewątpliwie dotyczyło branżowych sądów arbitrażowych. Poza niepisаныmi sankcjami gospodarczymi, w arbitrażu branżowym powszechnie spotykane są również sankcje wyrażone wprost w regulaminach branżowych sądów polubownych. Polegają one zazwyczaj na podaniu informacji o fakcie braku dobrowolnego wykonania orzeczenia przez dany podmiot do publicznej wiadomości. Co do zasady odbywa się to poprzez bezpośrednie

⁴ M. Pazdan (red.), Międzynarodowe prawo handlowe, Warszawa 2002, s. 21.

⁵ S. Buczkowski, Rola arbitrażu w gospodarce socjalistycznej, An. UMCS Sectio G 1954, Nr 1(4), s. 212, pisownia oryginalna.

poinformowanie członków organizacji macierzystej danego sądu o zachowaniu strony niewykonującej orzeczenia (ang. *defaulting party*), bądź umieszczenie tej strony na specjalnej publicznie dostępnej liście tzw. *defaulters*. Spotykane są również sankcje w postaci wykluczenia podmiotu, który nie wykonał orzeczenia danego branżowego SPol z organizacji macierzystej, przy której ten sąd działa.

Pomimo długiej historii oraz odmienności arbitrażu branżowego względem arbitrażu o charakterze ogólnym, wciąż brak jest w międzynarodowej doktrynie osobnego opracowania dotyczącego jego specyfiki. Nie oznacza to jednak, że samo pojęcie arbitrażu branżowego lub branżowych sądów polubownych jest czymś nieznanym. W piśmiennictwie zagranicznym pojawiają się wzmianki nt. branżowych sądów polubownych oraz arbitrażu branżowego, który zazwyczaj określany jest mianem „*intra-industry arbitration*”, lecz na próżno szukać w nim publikacji traktującej ten rodzaj arbitrażu jako osobny przedmiot opracowania⁶. Co więcej, zdecydowana większość prac naukowych z zakresu arbitrażu nie porusza w swojej treści zagadnień związanych z arbitrażem branżowym. Wynika to z faktu, że autorzy w swoich badaniach zazwyczaj skupiają się na dużych, popularnych sądach arbitrażowych o charakterze ogólnym – rozstrzygających wszelkiego rodzaju spory gospodarcze, takich jak przykładowo Międzynarodowy Sąd Arbitrażowy przy Międzynarodowej Izbie Handlowej (ang. *International Court of Arbitration*) czy *Swiss Chambers' Arbitration Institution*. Pomija się natomiast specyficzne zagadnienia związane z branżowymi sądami polubownymi⁷. W międzynarodowej doktrynie można co prawda znaleźć publikacje szerzej poruszające zagadnienia dotyczące tematyki arbitrażu branżowego, lecz dotyczą one jedynie kwestii rozstrzygania sporów w określonej wąskiej branży. Zazwyczaj przedmiotem opracowania jest *commodity arbitration* – czyli arbitraż branżowy w sektorze surowcowym⁸, bądź

⁶ Zob. np. *G.I. Zekos*, *International commercial and marine arbitration*, Nowy Jork 2008, przyp. 212 i 256; *W. Konradi*, w: *V. Gessner* (red.), *Contractual Certainty in International Trade*, Oxford 2009, s. 52; *E. Brunet, R.E. Speidel, J.E. Sternlight, S.H. Ware*, *Arbitration Law in America*, Cambridge 2006, s. 6; *W.A. Sturges*, *Commercial Arbitration or Court Application of Common-Law Rules of Marketing?*, *Yale Law Journal* 1925, Nr 34, s. 496; *L. Bernstein*, *Commercial Law in the Cotton Industry: Creating Cooperation Through Rules, Norms, and Institutions*, *Michigan Law Review* 2001, Nr 7(99), s. 1725–1727; *P.E. Mason, M. Gomm-Santos*, *New Keys to Arbitration in Latin-America*, *Journal of International Arbitration* 2008, Nr 1(25), s. 51–61; *E. Brunet, J.J. Johnson*, *Substantive fairness in securities arbitration*, *University of Cincinnati Law Review* 2008, Nr 2(76), s. 463.

⁷ Zob. np. *P. Živković*, *Determination, Payment and Allocation of Costs in International Commercial Arbitration*, 2016 (praca doktorska obroniona 17.6.2016 r. na Central European University w Budapeszcie), http://www.etd.ceu.edu/2016/zivkovic_patricia.pdf (dostęp z 4.1.2021 r.), gdzie pomimo bardzo szerokiej analizy zagadnień związanych z ustaleniem, płatnością i podziałem kosztów w międzynarodowym arbitrażu handlowym brak jest omówienia rozwiązań charakterystycznych dla branżowych sądów arbitrażowych.

⁸ Zob. np. *R. Happ*, *Arbitrator Independence in Three Dimensions*, w: *L.A. DiMatteo, M. Infantino, N.M.P. Potin* (red.), *The Cambridge Handbook of Judicial Control of Arbitral Awards*, Cambridge 2020, s. 81–82; *J.D.M. Lew* i in., *Arbitration in England*, with chapters on Scotland and

maritime arbitration – czyli arbitraż branżowy w sektorze handlu morskiego⁹. Na przestrzeni lat pojęcia arbitrażu branżowego i branżowych sądów polubownych pojawiały się również w polskiej doktrynie, lecz za każdym razem bez pogłębionej i kompleksowej analizy¹⁰. Zagadnienia z zakresu funkcjonowania arbitrażu branżowego były w niej dotychczas poruszane wyłącznie w bardzo wąskim zakresie – w zdecydowanej większości ograniczały się do analizy funkcjonowania poszczególnych branżowych sądów polubownych¹¹.

Niedostatek teoretycznego opracowania tematyki arbitrażu branżowego w międzynarodowej doktrynie stanowił uzasadnienie do podjęcia badań przez autora, mających na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie czy uzasadnione jest wydzielenie grupy arbitrażu branżowego jako podgrupy arbitrażu instytucjonalnego, zajmującej się rozstrzyganiem ograniczonego zakresu sporów, stosującej do rozstrzygania tychże sporów określonych rozwiązań szczególnych niewystępujących zasadniczo w ogólnym sądownictwie arbitrażowym, poprzez zbudowanie definicji arbitrażu branżowego, wykazanie że omawiana grupa istnieje i określenie zespołu jej cech szczególnych. Niniejsza praca powstała w efekcie tych badań. Przy czym, jej ramy zostały ograniczone do badania arbitrażu branżowego w międzynarodowym obrocie gospodarczym *sensu stricto*. Za takim ujęciem tematu przemawia przede wszystkim daleko posunięta odmienność arbitrażu konsumenckiego od arbitrażu handlowego oraz obszerność problematyki zwią-

Ireland, Alphen aan den Rijn 2013, Rozdz. 7; M. Swangard, T. Pickford, w: C. Klausegger (red.) i in., Austrian Yearbook on International Arbitration 2016, Wiedeń 2016, Rozdz. 1; Y. Chernykh, The Last Citadel: The Restricted Role of Lawyers in Soft Commodity Arbitration, Transnational Dispute Management 2017, Nr 2(4).

⁹ Zob. np. E. Litina, Theory, Law and Practice of Maritime Arbitration: The Case of International Contracts for the Carriage of Goods by Sea, Alphen aan den Rijn 2020; P. Yang, Maritime Arbitration in Hong Kong, Asian Dispute Review 2011, Nr 3(13); G. Gu, Development of Maritime Arbitration in China, The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management 2012, Nr 3(78); M. Mustill, Maritime Arbitration: The Call for a Wider Perspective, Journal of International Arbitration 1992, Nr 2(9); F. Sparka, Jurisdiction and arbitration clauses in maritime transport documents: A comparative analysis, Heidelberg 2010; Y. Samant (red.), C. Balyan (red.), Specialized Arbitration: Emerging International Trends and Practices, Mumbai 2021, s. 75–140.

¹⁰ Zob. np. M. Kosiński, w: A. Szumański (red.), System Prawa Handlowego, t. 8, Warszawa 2015, s. 889–893; P. Podrecki, w: A. Szumański (red.), System, s. 988–1003; Z. Szafranski, M. Pawlik, Arbitraż w transporcie kolejowym, IKAR 2014, Nr 3(7), s. 8–35; A. Chłopecki, Niektóre aspekty „branżowego” sądownictwa arbitrażowego na przykładzie Sądu Polubownego przy Komisji Nadzoru Finansowego, w: B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz (red.), Arbitraż w Polsce, Warszawa 2011, s. 31–37; B. Kaczmarek, Arbitraż w Japonii – zarys problematyki, ADR Arbitraż i Mediacja 2008, Nr 2(2), s. 95; B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, K. Czech, W poszukiwaniu alternatywy dla sądownictwa powszechnego: arbitraż jako metoda rozwiązywania sporów pochodnych na tle piramid finansowych?, w: M. Michalski (red.), Piramidy finansowe a bezpieczeństwo rynków, Warszawa 2019, s. 15.

¹¹ *Ibidem*.

zanej z zagadnieniami go dotyczącymi¹². Z analogicznych względów niniejsza praca nie obejmuje swoim zakresem również arbitrażu inwestycyjnego¹³. Nie bez znaczenia dla kształtu niniejszej publikacji pozostaje również fakt, że przeważająca większość branżowych sądów arbitrażowych funkcjonuje w ramach arbitrażu handlowego.

Podstawową metodą badawczą wykorzystaną na potrzeby niniejszej pracy jest formalno-dogmatyczna analiza tekstów regulaminów branżowych sądów polubownych oraz treści aktów prawnych dotyczących głównego nurtu badawczego. W toku badań analizie poddano regulaminy i statuty 49 sądów polubownych z czego 37 z nich zostało przypisanych do kategorii branżowych sądów polubownych a pozostałe do kategorii sądów arbitrażowych o charakterze ogólnym. Rozważania dogmatyczne przeprowadzone zostały z wykorzystaniem polskiego oraz zagranicznego piśmiennictwa i orzecznictwa, ze szczególnym uwzględnieniem orzecznictwa państw członkowskich UE. W niezbędnym zakresie zastosowana została również metoda prawno-porównawcza. Istotnym źródłem wykorzystanym w niniejszej pracy są także dane empiryczne uzyskane w ramach badań zrealizowanych przez autora, polegających na przeprowadzeniu ankiety wśród branżowych sądów polubownych i sądów arbitrażowych o charakterze ogólnym. Ankieta polegała na wypełnieniu zamkniętego kwestionariusza. Badaniami objęto 61 sądów arbitrażowych funkcjonujących na terenie Europy, Bliskiego Wschodu oraz Stanów Zjednoczonych. Tematyka pracy wymagała również posiłkowania się dorobkiem innych nauk, w tym w szczególności historii i statystyki.

Praca składa się z trzech rozdziałów obejmujących przedstawienie genezy arbitrażu handlowego i analizę podstawowych zagadnień dotyczących jego funkcjonowania, analizę definicji branżowego sądownictwa polubownego i jego znaczenia gospodarczego w handlu międzynarodowym, oraz analizę specyfiki postępowania przed branżowymi sądami polubownymi.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający, skupia się on przede wszystkim na ogólnym przedstawieniu arbitrażu handlowego. Omówienie tego szczególnego rodzaju arbitrażu jest konieczne, bowiem to w jego ramach funkcjonują branżowe sądy polubowne w międzynarodowym obrocie gospodarczym. W rozdziale tym przedstawiona została geneza arbitrażu handlowego oraz jego teoretyczne ujęcie. Osobny podrozdział został poświęcony definicji arbitrażu handlowego oraz analizie jego różnych kategorii. Omawiany rozdział obejmuje również przedstawienie zalet i wad arbitrażu handlowego jako metody rozstrzygania sporów.

Rozdział drugi zawiera przedstawienie wyodrębnionej przez Autora definicji branżowego sądownictwa polubownego oraz wyników badań przeprowadzonych na po-

¹² Zob. *J. Lindholm*, *The court of arbitration for sports and its Jurisprudence*, Haga 2019, s. 288; *J. Matthews, K. Stewart*, *Online Arbitration of Cross-Border Business to Consumer Disputes*, *University of Miami Law Review* 2002, Nr 4(56), s. 1111 i n.; *M.G. Jene*, *International Commercial Arbitration in Spain*, *Alphen aan den Rijn* 2019, s. 24.

¹³ Zob. *M. Pyka*, *Pojęcie inwestycji w międzynarodowym arbitrażu inwestycyjnym*, Warszawa 2018, Rozdz. I § 1 ust. IV, *Legalis/el*.

trzeby niniejszej pracy. W szczególności omówione zostały zagadnienia dotyczące miejsca arbitrażu branżowego w międzynarodowym obrocie gospodarczym oraz potencjalne scenariusze jego dalszego rozwoju w przyszłości. Branżowe sądy polubowne zostały poddane analizie m.in. w kontekście liczby rozstrzyganych spraw, wartości przedmiotu sporu rozstrzyganych spraw oraz czasu trwania postępowań. Omówiona została również charakterystyka stron biorących udział w postępowaniach przed branżowymi sądami polubownymi.

W ostatnim, trzecim rozdziale dokonana została szczegółowa analiza specyfiki postępowania przed branżowymi sądami polubownymi. Omówione zostały kwestie dotyczące m.in.: wymogów w zakresie zapisu na SPol, kosztów poddania sporu pod rozstrzygnięcie branżowego sądu arbitrażowego, miejsca prowadzenia postępowania, języka postępowania, zasad i sposobu kształtowania składu zespołu orzekającego, przebiegu postępowania oraz wydawania orzeczeń. Ponadto, osobnej analizie zostały poddane niestandardowe tryby postępowania przewidziane w regulaminach branżowych sądów polubownych oraz dodatkowe usługi oferowane przez branżowe sądy polubowne i ich organizacje macierzyste. Analiza powyższych zagadnień objęła w szczególności problemy prawne wynikające z rozwiązań stosowanych przez branżowe sądy polubowne, które potencjalnie mogą stanowić przesłankę do odmowy uznania bądź wykonania wyroku w świetle międzynarodowych konwencji dotyczących arbitrażu.

Prezentowana praca stanowi zmodyfikowaną i uwzględniającą stan prawny na dzień 30.9.2022 r. wersję rozprawy doktorskiej obronionej w czerwcu 2022 r. na Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie.

Warszawa, grudzień 2023 r.

Jan Gąsiorowski

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl